

D. H. Steenberg

Literatuur en rewolusie met besondere verwysing na Anna M. Louw: *Twenty days that autumn* en Jeanette Ferreira: *Sitate om 'n rewolusie*¹

Abstract

With the publication of Jeanette Ferreira's brief novel *Sitate om 'n rewolusie* in 1985 a phenomenon was given shape in the authorial text of which traces had for some considerable time been present in the work of more than one Afrikaans prose-writer. The theme of revolution is clearly discernible at the surface level, and the reader of Afrikaans prose can then begin to ask questions about the relationship, occurrence and nature of representation of the theme of revolution in the work of some important Afrikaans prose-writers, and tie in Ferreira's work with the works of these authors.

In the sixties Anna M. Louw's novel *Twenty days that autumn* was published in English. Coming from the pen of an Afrikaans novelist, it can be seen as one of the first prose works from the Afrikaner community in which revolution is a precipitate, and in this article it is investigated together with *Sitate om 'n rewolusie*.

1 Motivering

Met die verskyning van Jeanette Ferreira se kort roman *Sitate om 'n rewolusie* in 1985, is prominent in die outeurstekse eksplisiet 'n verskynsel verwoord waarvan die spore reeds geruime tyd deur die werk van meer as een Afrikaanse prosaïs loop. Met die rewolusietema so duidelik aan die oppervlak

1. Oorspronklik as referaat gelewer voor die Hoofkongres van die Afrikaanse Letterkundevereniging, Johannesburg, September 1986.

kan 'n leser van die Afrikaanse prosa skaars anders as om vrae te vra oor die verband, voorkoms en aard van representasie van die rewolusietema in die werk van enkele van die belangrikste Afrikaanse prosaïste en die historiese belangrike werk van Ferreira in verband daarmee te bring.

2 'n Paar stellings

In die lig van hierdie probleemstelling waag ek die volgende stellings vooraf om u bedag te maak op die rigting wat hierdie betoog kan inslaan:

- Die verband tussen literatuur en rewolusie is baie voor-die-hand-liggend, aangesien ernstige letterkunde dikwels gerig is op vernuwing, en dit 'n kenmerk van die twintigste-eeuse woordkunstenaar is dat hy hom teen die werklikheid rig. Die Nederlandse Vyftigers en ons eie Sestigters, van wie 'n paar hier aandag kry, is juis goeie voorbeelde van opstand op literêre vlak.
- Representasie van rewolusie in die prosa kan op een of meer verskillende wyses geskied. Rewolusie kan bloot deel wees van die kulturele horison van die prosawerk en/of 'n besondere model van karaktertipes en handelingsverloop van die prosawerk kan ontwikkel word, of die outeur kan so ver gaan om deur medium van die romanfigure te besin oor rewolusie.

In hierdie kort besinning beoog ek om hierdie vraag en stellings op te volg met verwysing na *Twenty days that autumn* van Anna M. Louw en *Sitate om 'n rewolusie* van Jeanette Ferreira.

3 Rewolusie as ideologie

Die rewolusie-idee en –ideaal en uiteindelik dus ook die praktyk van rewolusie is sterk ideologies geïnspireer. As sodanig vloei dit nie maar net voort uit nog 'n werklikheidsvisie nie, maar uit 'n skewe werklikheidsvisie.

Dit maak dit nodig dat die begrip 'ideologie', en 'rewolusie' as 'n duidelike ideologie, eers kortliks aan die lig gestel moet word voordat die voorkoms van rewolusie in die werk van hierdie prosaïste nagegaan word.

Vanuit 'n Bybels-Reformatoriese lewensbeskouing (die som van iemand se oortuigings in verband met die werklikheid) gee B. Goudzwaard (1981) die volgende omskrywings van ideologie:

“Ideologie in de oorspronkelijke zin van het woord houdt in: een heel stelsel van waarden, opvattingen, motieven en normen, dat als instrument mag en moet worden aangewend om een allesoverheersend praktisch doel te verwezenlijken” (Goudzwaard: 18).

En:

Ideologieë is “ingehuurde normen- en waardensisteme”, “gerignt op die verwerkliking van een selfgekosende allesbeheersende doel, wat ook alle gebruikte middele gebruikbaat regtvaardignt” (25).

Volgens Goudzwaard is die term ‘ideologie’ die eerste keer deur die denkers van die Franse Rewolusie gebruik vir hulle eie rewolusionêre ideewêreld. Ideologieë ontstaan daaruit dat (bv. maatskaplike) probleme so oorheersende word in ’n gemeenskap dat bestrydingsmiddele daarteen magte word wat mettertyd die oorhand oor die bestryders van die probleem kry en in ’n proses van doelverdwasing so sterk tot ideaal op sigself verhef word dat ’n nuwe stel norme en waardes en ’n allesomvattende sinduiding tot stand gebring word met die selfopgelegde oorheersende doel as nuwe (valse, kunsmatige) singewer. Goudzwaard noem die volgende ideologieë: volksideologie, welvaartsideologie, veiligheidsideologie en rewolusie-ideologie. Hiervan is die volksideologie (die wil tot oorlewing met jou eie volk of groep: die behoud van jou eie duur verdedigde vryheid of identiteit) en rewolusie-ideologie (die stryd teen alle persone en magte wat andere en jouself uitbuit en onderdruk, en vir die koms van ’n al beter samelewing) van besondere belang vir die Afrikaanse letterkunde, moontlik vir die letterkunde as geheel. Waarskynlik daarom word hulle gewoonlik behandel asof hulle die enigste vorme van ideologie is. In sy vergelyking tussen ideologie en afgod stippel Goudzwaard (1981:23) die vier stappe in die ideologiseringsproses van ’n werklikheidsgegewe (deur my verwerk – DHS) soos volg uit:

Stap een: ’n Natuurlike werklikheidsgegewe word in ’n gegewe situasie (dikwels krisis-) in die praktiese lewe uitgesonder.

Stap twee: Dit word as verhewe doel verselfstandig en daar word ’n eie lewe aan toegeken. Vir die aanhangers daarvan raak dit so diep dat hulle dit as singewing vir hulle eie lewe beskou en bereid is om hulle resloos daaraan te wy.

Stap drie: Dit word tot gebodgewer of wet verhef. Alle moontlike middele word, slegs onderworpe aan die eis van maksimum effektiwiteit, aan die doel diensbaar gestel. Bestaande norme soos naasteliefde, reg, vryheid en waarheid word omgebuig en met nuwe inhoud gelaai om mense te motiveer om die verhewe doel te bereik.

Stap vier: Dit eis offers van mens en omgewing ter wille van beskerming en om sin aan die lewe te gee. Lyding wat so veroorsaak word, word dan vergoelik as noodsaaklik vir die goeie saak, die utopie van almal. Aanhangers van die ideologie moet voortdurend aanpassings maak volgens die eise van die verhewe doel. Persone wat nie aan die eise voldoen nie, word tot vyande daarvan verklaar en word uit die weg geruim as sondebokke van die ideologie, van wie ’n bewuste beeld van vyande of verraaiers van die ideologie in stand gehou word.

’n Ideologie wat langs al hierdie stappe ontwikkel het en al hierdie kenmerke

vertoon, kan beskou word as volgroeiende ideologie teenoor pseudo-ideologieë, wat eintlik steeds in wording of releverings van ander waardesisteme is.

Uiteindelik kan die volgroeiende ideologie so verfyn wees dat dit inderdaad 'n surrogaatreligie, selfs surrogaatgodsdienst word. As sodanig ken dit singewing, sonde, heil en verlossing en hanteer 'n eie antitese van goed en kwaad, en word selfs die lye en sterwe van 'n verlosser nageboots.

4 Rewolusie en literatuur: Dostoïeffsky

Omdat die letterkunde dikwels nuwe idees verwoord, is dit moontlik dat 'n ideologie, hier die rewolusie-idee, eers in die literatuur beslag kan kry voordat die rewolusie praktyk word. So verwoord die revolutionêr gesinde hoofpersoon in *Skuld en boete* van Fedor Dostoïeffsky die offerbereidheid vir die saak van die rewolusie lank voor die Russiese Rewolusie in 1917. Raskolnikoff loop Lenin vooruit deur bloedvergiëting as gewetensaak ter bevordering van die idee te sanksioneer:

“As 'n besondere persoon genoodsaak word om ter wille van sy idee oor lyke en bloed heen te gaan, dan mag hy hom dit na my mening innerlik, dit wil sê in sy gewete, veroorloof om oor lyke en bloed te gaan, dit wil sê in soverre die deurvoering van sy idee dit verg” (Dostoïeffsky 1911 /1867/ deel III, hoofstuk 5:205).

In die wisselende fokalisasie van die verteller in *Twenty days that autumn* van Anna M. Louw (p. 116)² lê die implisiete outeur soortgelyke woorde in die mond van die koddig getekende klein Hymie in sy toespraak voor jong mans in Langa, nadat hy die omverwerping van die regering as doel genoem het:

“... it is not wrong to oppose bad things with bad methods; to fight injustice with lies; in short that good ends justify bad means. This campaign is not of your choosing. The oppressor group has driven you. It is a sound political lesson that a lie is seldom overtaken by the truth and that doubt, once sown, is not easily eradicated.”

Komende uit die pen van 'n Afrikaanse romansier, kan dit gesien word as een van die eerste prosawerke uit die Afrikanergemeenskap waarin rewolusie neerslag vind, en kan dit sinvol naas *Sitate om 'n rewolusie* in oënskoue geneem word.

5 Louw (1963): *Twenty days that autumn* : 21st March–9th April 1960: a novel

5.1 Rewolusie-deur-geweld

In hierdie Engelse werk wil Anna M. Louw duidelik 'n verslagroman skryf oor die swart opstande in die Kaapse Skiereiland gedurende Maart en April

2. Nommers by aanhalings, ens., verwys na die bladsynommers van die gebruikte Louw- en Ferreira-tekste wat ter plaatse bespreek word.

1960. Met hierdie doel fokaliseer die outeur wisselend die Afrikanergesin van Jacobus van Reenen, die Engelssprekende Ian Smyth, die gesin van Mama-Florence Shuba (voorloper van Elsa Joubert se Poppie-figuur?), die Kleurling-opstandskrywer Dawid Dawids (voorloper van Josef Malan in die Brink-roman *Kennis van die aand* en andere?), Enog Mdzinwa en die opruier, klein Hymie.

Stelselmatig word die gebeurepatroon van daardie twintig dae ontvou:

- Opruiing van veral swart jeugdiges om te staak;
- Intimidasie van ander swartes om jeugdige leiers te gehoorsaam en dieselfde te doen;
- Uitdagende weiering om 'passe' te dra en 'n opmars na die gereg om in hegtenis geneem te word;
- Uitbuiting van begrafnisse van polisie slagoffers om opstandsideale te propageer;
- Afbrand van skole en hospitale en vermindering van polisiemanne in protes teen bestaande wette (kyk p. 47).

Progressie in die roman vind plaas langs die weg van die representasie van die voorgrondfigure se ervaring van verhoudinge onderling en van die landsituasie as sodanig.

Hoewel die woord 'rewolusie' na die beste van my wete hier die eerste keer in die werk van 'n Afrikaanse prosaïs gebruik word, is dit opmerklik met watter omsigtigheid, indien nie voorbehoude nie, dit wel plaasvind: Sino-nieme soos "violence" (p. 29, 49), "rebellion" (p. 31) word eers gebruik. Dan verneem die leser die nugter woord "revolution" eers met Adriaan van Reenen van 'n laataanduitsending van 'n oorsese radiostasie:

"The local station had closed down, but he managed to get an overseas station and heard between the atmospherics, reporting that revolution was spreading all over South Africa" (p. 66). Dan is daar sprake van "revolt" (p. 71) by die skoolkinders en 'n "chronic rebellion" (87) in die jong skrywer Dawid Dawids. Maar na hierdie skrale eksplisiete verwoording van die situasie kry die ervaring van die opstand in die ondertoon deur die oë van die onderskeie verhaalfigure gestalte.

5.2 Sosiale rewolusie, parallel aan die rewolusie-deur-geweld

Tot dusver geld die uiterlike rewolusie of rewolusie-deur-geweld. Die verhaalfigure belewe egter ook 'n sosiale rewolusie, in die sin dat 'n tradisionele leefwyse deur die jong voorgrondfigure Adriaan en Lucille deurbreek word. Lucille opper hierdie versugting:

“‘There is such a lot I want to see and do, as yet. I have a yen for getting to know all kinds of people. When one is bound down . . .’ It was Lucille speaking out the aspirations of the twenty-century woman.”

en

“I want my profession for the rest of my life. I don’t want to be like my poor mother . . .” (p. 65).

Adriaan sluit by hierdie opstand aan: “‘We could go and see together. We need not have children’ – the new freedom of the twentieth-century male” (p. 65).

Ten spyte van die swakheid van segging in plaas van beelding van hierdie vryheidstrewe, vorm dit ’n sinvolle parallel met die vryheidsdroom van Enog Mdzinwa:

“He dreamt of the multitudes, moving face to the sun of the sky, forward to freedom. And he, leading them, dressed in a white robe with a staff in the hand. Yes, a staff of chieftainship . . .” (p. 246).

5.3 Verskuiwing van die verwagtingshorison

Naas hierdie vryheidsdrome is daar ook die werklike verandering wat plaasvind in Jacobus van Reenen wat, soos sy seun nie meer die land wil verlaat in die krisis nie, en hom met Dawid Dawids versoen. Dat dit hier gaan om verandering-in-progressie, word ook immers gesuggereer met Jacobus se vroeë instelling van die huishorlosie:

“(Jacobus) made a small adjustment to the time on the old grandfather’s clock ticking away the minutes, the hours, the weeks, months as it had done for centuries. The moon was in its first quarter, the sun would set at 6.55 and rise the next day at 6.51, no matter what happened” (p. 35).

6 Elsa Joubert, Karel Schoeman, André P. Brink

Elsa Joubert situeer met *Ons wag op die kaptein* (1963) die rewolusie buite die Republiek van Suid-Afrika, maar behou met die ruimtelike plasing die Suider-Afrikaanse situasie.

Karel Schoeman situeer *By fakkellig* (1965) nie net buite Suid-Afrika nie maar selfs ver verwyder van die eie tyd, naamlik in Ierland van die 18de eeu, gepaard met filosofering oor opstand à la Albert Camus.

André P. Brink bou sy twee dramas, *Die rebelle* en *Die verhoor* (albei 1970) rondom die Slagtersnek-opstand by Graaff-Reinet (1815) en gaan in sy

representasie besinnend (dialekties), maar dan ook uiteraard dramaties te werk. Rewolusie vorm verder ook die kulturele horison van die meeste van die Brink-romans sedert 1970 – hoewel dit slegs in *Houd-den-bek* (1982), wat die slaweopstand van 1825 representeer, ten volle tema word. In hierdie hele romanwêreld en die filosofiese ‘laag’ van die roman staan rewolusie in die sentrum. Met die skryf van *Sitate om ’n rewolusie* (1985) bou Jeanette Ferreira dus reeds voort op ’n tradisie van Afrikaanse rewolusieprosa.

7 Jeanette Ferreira: *Sitate om ’n rewolusie*

7.1 Rewolusie genoem

In *Sitate om ’n rewolusie* (1985) van Jeanette Ferreira word rewolusie meer regstreeks deur die woord gerepresenteer en ’n besonder geïntegreerde romanwêreld geskep. Met die verslag van Jeanne de Bruyn se ervaring van ’n kampusrewolusie word haar eie rewolusie vervleg.

Hierdie direkte representasie-deur-die-woord blyk reeds eksplisiet uit die muur-“sitate” as “uiters belangrike bydrae tot die rewolusie” (p. 9) (dreigend van herfs to September 1974) aan die swart universiteit naby Magoebaskloof:

“Revolution!! Machel will help! Away with Vorster Ban!” (p. 11)

Van die herfsgradeplegtigheid af is daar reeds aan die universiteit die verwagting dat die rewolusie – ’n “volbloed-rewolusie” (p. 20) – aangebreek het, “onverhoeds, op ’n brandende herfsmôre, skuins voor twaalf” (p. 17).

“Krisis” (p. 61) en “opstand” (p. 62), “onrus op die kampus” (p. 64) is eufemismes wat vir die toestand gebruik word wat professor Gouws saamvat as “Brand? Bloed en klippe, oorvat?” (p. 91).

7.2 As ideologie bevestig

En presies in ooreenstemming met die Goudzwaard-definisie van ideologie is Dawn Mokgatla, Jeanne de Bruyn se vriendin, se verbandlegging tussen rewolusie-ideologie en godsdiens in haar uitbarsting teenoor Jeanne:

“Tito (haar vriend, en jeugdige opstandseier op die kampus – DHS) wás ’n politikus, ’n priester! Ons politiek is ons Gód! Toe Tito dood is, het ek vir die eerste keer die kruis verstaan. Jy moet maar vir jouself besluit wie Israel is” (p. 54).

Ter wille van die ideaal word die hele werklikheid skeef getrek; selfs die godsdiens word daaraan ondergeskik gestel, of liever, dit neem die plek van godsdiens in; vandaar die sitaat op die Students’ Christian Movement se kennisgewingbord:

“NOTICE! Christ is the popular leader of a liberation movement!” Die verteller rapporteer verder: “Dit het uitgekring; oor die kennisgewing was daar weer ’n herrie toe die sekuriteitsmense dit gaan afhaal het. Dawn se wit God was heeltemal bruikbaar vir hulle eie doeleindes, en blykbaar populêr ook. Dit was onrus, nie die gewone gang van studentesake nie” (p. 64).

Dawn idealiseer ook teenoor Jeanne:

“Vir ’n rewolusie moet ’n mens alles verander, alles; dit moet ’n volledige omwenteling wees” (p. 65).

Jeanne se verweer getuig van herkenning van die ware aard van hierdie opstandsideaal:

“Julle wil alles verenig met niks meer as ’n ideologie nie, en dis ’n foefie, Dawn, ’n windeier wat julle in elk geval uit Frelimo se nes gaan steel het en nou hier wil kom uitbroei” (p. 66).

Terloops: hiermee laat die outeur die karakter ’n standpunt inneem wat die leser trefseker oriënteer ten opsigte van die twispunt. Dit geld ook vir die gebruik van die woord “beheks” (p. 67) in verband met Dawn.

7.3 Studenterewolusie

Rewolusie teen die samelewingsorde in die “mikro-kosmos” (p. 75) van die kampus is die fokuspunt van die hele kulturele horison wat in hierdie teks opgeroep word.

Vervleg met Jeanne se liefdesavontuur met Hillary, ontplooi die opstand van die studente teen die gebruik van Afrikaans, die aanwesigheid van wit dosente en ampsdraers en teen die Regering. Dit begin met die tradisionele toespraak van die studenteraadsvoorsitter Ephraim Tito op gradedag. Dat die verteller sy toespraak in die teken van rewolusie aanbied, blyk uit die beskrywing van die verandering wat hy onder sy toespraak ondergaan:

“’n onskadelike man wat voor ons oë ’n verwoede aanvoerder geword het” (p. 17).

Beelding van die vrees van die dosente deur die herhaling van hulle velkleur en gebruik van woorde met konnotasies van geweld dramatiseer die situasie:

“Ons het met ons wit gesigte nog witter gesit, verstar voor die aanslag, ons het gewag dat hulle na die verhoog moet stroom en die wye togas van ons moes afskeur, ons het gedink aan bloed” (p. 17).

Elders word die vrees met ’n opstandsmetafoor opgeroep:

“Ver op die skemerverlate kampus het ek studente vryheidsliedere hoor sing,

donkerder en donkerder wind, die vrees het soos die eerste klippe van 'n opstand teen my slape gedreun" (p. 22).

Ephraim Tito se skorsing (p. 29), skorsing van die studentemassa (p. 30), sy vlug, sy geheimsinnige dood en die kettingreaksie wat dit veroorsaak, spel die voltrekking van die rewolusie as handeling uit.

7.4 Rewolusie: selverdeling

'n Verdere wyse van representasie van die rewolusie is die suggestieryke verband wat in die personeelgesprek deur professor Gouws tussen selverdeling en rewolusie (wetenskap en samelewing) gelê word, sodat dit in die stelling van 'n algemene waarheid selfs positiewe konnotasie kry:

"Niks kan immers groei as dit nie aanhoudend verdeel nie" (p. 20).

Met die gebruik van hierdie motief (van "iets wat kan . . . deel en deel", (p. 87) nà die doktersbesoek en diagnose van Jeanne se 'ongesteldheid' word daar 'n verband tussen swangerskap (en aborsie?) en rewolusie gelê. Daarom kry die slot van die werk met die beëindiging (?) van die opstand in die verdeling van die betogers in twee groepe (p. 101) 'n verrassende positiewe betekenis.

7.5 Buite-egtelike verhouding: ideologie

Parallel aan hierdie rewolusie verloop Jeanne se eie opstand teen die orde deur middel van haar buite-egtelike verhouding met Hillary, wat verband het met die studenteopstand, aangesien hy 'n studie maak van "Die rol van swart universiteite in die Suid-Afrikaanse politieke ordening" (p. 18). Haar passie vir hom is allesoorweldigend en word onder andere gerapporteer in sinne wat vervloei in 'n bewussynstroom van sitate deur die letterkundelektrise:

"Ek wou van Hillary leef. My oë het donkerder geword, my hande het verdwaal in bladsye en woorde, kos en water *what have we done what cruel passion moved thee O, laten wij maar zacht zijn en niet het hooge woord van liefde spreken*" (p. 23).

Dat haar verhouding met (verknogtheid aan?) Hillary die vorm aanneem van 'n persoonlike ideologie, wat haar lewe beheers, blyk uit hierdie versugting van Jeanne teenoor hom:

"Partykeer wens ek die studente kom weer in opstand sodat ek jou in die week ook kan sien. As die studente siek raak van vlugskrifte en plakgate, as hulle befoeterd in optogte begin beweeg, dan dink ek eerste aan myself" (p. 24).

Die "triviale skande" (p. 25) om byvrou te wees, deel van "'n kleiner stelsel

naas 'n groter stelsel" van die huwelik as aanvaarde samelewingsinstelling (p. 26) word inderdaad gerepresenteer as rewolusie teen die huwelik. Vandaar die geheimhouding en die vraag oor die normgewers van haar jeug:

"Wat sou die swartpakooms van ons gesê het? En Pa?" (p. 49).

Dat hierdie verhouding uitloop op 'n onverwagte 'verdeling' in 'n miskraam, wat parallel met die verydeling van die studenterewolusie plaasvind, moet net soos laasgenoemde as romanmatige 'kommentaar' van die implisiete outeur beoordeel word.

8 Reformasie: feodalisme tot vryheid

In jukstaposisie met die verandering wat hierdie twee rewolusies meebring, verloop die verandering in menseverhoudinge wat hom tussen Jeanne en die Pedi-vrou Dawn Mokgatla voltrek.

Hulle vriendskap ontwikkel vanaf Jeanne se erkenning van die afwesigheid van "die ongemaklike hoflikheid tussen student en dosent" by hulle: "Miskien omdat ons vroue is? Ons sou iets gemeen kon gehad het: 'n man êrens, eensaamheid soms, die oppervlakkigheid van klere en grimering en haar-style?" (p. 29).

Nuut en positief is hier die "gemeensaamheid" (p. 68) tussen wit en swart vrou, wat deur eersgenoemde se wit kollegas hoflik afgekeur word, maar wat selfs die krisis van politieke verskille oorleef. En van hierdie brug tussen vrou en vrou getuig geveleelde woorde van toegeneentheid, soos die volgende:

"My vriendin met die bosduif-oë en die donker vel" (p. 36)

en

"My arme dronk vriendin, so weerloos en verlore . . ." (p. 59).

Hiermee word 'n dimensie in swart-wit-verhouding oopgeslaan wat dusver skaars in die Afrikaanse prosa aanwesig was – verruimend na die verhewigde seksualiteit in die werk van Brink, die werkverhouding soos van oudsher en ook tussen Johannes van Reenen en Dawid Dawids in *Twenty days that autumn* – hier die gemeensaamheid tussen vrou en vrou.

Dit is inderdaad 'n nuwe kulturele horison wat oopgeslaan word en wat die kloof van rewolusie in die situasie van hierdie twee romanfigure oorbrug en terselfdertyd ver staan van die lewe van hulle jeug "agter die berg" (p. 46, 55, 63), wat soos die vriendskap van Jeanne en Lassie Mohale van haar jeug vol ironie was. Iets van hierdie wêreld word nog opgeroep in Jeanne se poging om die lewe "agter die berg" in haar verbeelding met die kampuslewe te versoen:

“As my kantoordeur eendag huiwerig sou oopgaan en Lassie daar sou staan, haar arms vol boeke, wat sou ek sê? Ek sou natuurlik opstaan en groet: ‘Lassie, Lassie tog, is dit jy? En waar was jy al die jare? En Lassie, wat sou sy sê? Kan ek vandag maar op die nonnatjie se stoel sit? Hoe lyk jou kamer? Kan ons vandag maar in jou kamer speel?’” (64).

Feodale verhouding en apartheidsituasie van die verwagtingshorison van die leser word hier deurbreek ten gunste van die oopheid van ’n vrye verhouding van twee vroue uit twee kulture wat met mekaar in aanraking kom. Daarmee word ’n grens in gerepresenteerde menseverhoudinge oorgesteek in ’n Afrikaanse prosawerk wat ’n kulturele waterskeiding vir die Afrikaner verwoord.

9 Sitate om ’n rewolusie en die Afrikaanse prosastylrewolusie

Afgesien van handelingsituasie, verhaalstruktuur en karakters wat hier geskep is, word die grondslag van die geslaagdheid van hierdie werk gelê deur

- die feitlik waterdigte outentisiteit van hierdie werk wat deur ruimte- en tydverwysings en die ek-fokalisasie geskep word;
- die sensitiwiteit en meesleurende krag van die fokalisasie, situasiebeelding en woordhantering, byvoorbeeld die heerlike beswyming waaruit die ek-leser saam met die verteller-hooffiguur by die inset van die verhaal wakker word:

“Ek het langs soet, outydse blomme geslaap. ‘Baie rus en genoeg slaap . . .’ Sodat die liggaam sy kragte kan herwin. Laat die vesels heel word, laat die bloed weer versamel en diep in die dorre are wegvloei. ’n Mens hoef nie alleen te wees nie . . .” (p. 7).

In ’n waas word vanuit Jeanne se miskraambed in 1984 teruggekyk na “daardie jaar” (1973), en die mees uitsonderlike van die muursitate word onthou – nie die hele spreuk nie, want die eerste deel is uitgewis:

“ . . . ed our soil, our dignity. It is a story. Change the name of the story and it applies to you!” (p. 9).

Egtheid en sensitiwiteit en identifiseerbaarheid soos in geen rewolusieprosa-werk voorheen in Afrikaans nie.

Met hierdie funksionele aanwending van die fokalisasie, die rou werklikheids-gegewe van die sitate, die afwisseling van die belydenistrant van die ek-verteller met die saaklikheid van ’n byna openbare dagboek kan hierdie werk gesien word as ’n bekroning van die stylrewolusie wat deur die Sestigters begin en deur hulle vernuwende opvolgers voortgesit is. In hierdie opsig vorm

gerepresenteerde gegewe en representasie daarvan 'n hegte samehang, wat die deurslaggewende kenmerk van goeie woordkuns is.

9 Periode van rewolusieprosa?

Kan 'n mens al van 'n skat van rewolusieprosa in Afrikaans praat? En as 'n mens die genoemde werke in gedagte hou, kan die periode 1963 tot 1985 nie moontlik die periode van die rewolusie in die Afrikaanse prosa genoem word nie?

Bibliografie

Dooyeweerd, H. 1955. A new critique of theoretical thought. Amsterdam: Paris.
Goudzwaard, B. 1981. Genoodzaakt goed te wezen. Christelike hoop in een bezeten wereld.
Kampen: J.H. Kok.

Gesiteerde tekste

Dostoëffsky, Fedor. 1911. Crime and punishment. London: J.M. Dent.
Ferreira, Jeanette. 1985. Sitate om 'n rewolusie. Kaapstad: Human en Rousseau.
Louw, Anna M. 1963. Twenty days that autumn. Kaapstad: Tafelberg.